ŽVALGOMIEJI TYRINĖJIMAI GEDIMINO PR. TARP JOGAILOS IR A. JAKŠTO G.

Valdemaras ŠIMĖNAS, Dainius STRAZDAS

Vilniaus miesto savivaldybė toliau tęsė Gedimino prospekto Vilniaus mieste rekonstrukcijos darbus. 2004 m. buvo keičiamos dangos ir senos komunikacijos apie 220 m ilgio ir 20 m pločio atkarpoje tarp Jogailos ir A. Jakšto gatvių. Bendras keičiamų dangų plotas – per 4400 m^2. Važiuojamosios gatvės dalies plotis šioje atkarpoje yra apie 10,5 m, šaligatviai – apie 5 m pločio. Darbų metu važiuojamoje kelio dalyje buvo iškastas lovys iki 110 cm gylio nuo šaligatvių viršaus (apie 2200 m^2) ploto. Šaligatvių zonoje gruntas keistas iki 0,6 m gylio (apie 2200 m^2 plote). Be to, žemiau projektinio lygio buvo keičiamos senosios komunikacijos, įrengta nauja lietaus nuotekynė. Šioje teritorijoje buvo atliekami žvalgomieji archeologiniai tyrinėjimai.

Tiriama Gedimino prospekto atkarpa prie Jogailos gatvės ribojasi su į NKVR įrašytu Vilniaus senamiesčiu (U 1P) ir priklauso Vilniaus senojo miesto vietai su priemiesčiais (A 1610K).

2003 m. tiriamoje teritorijoje klojant stebėjimo videokamerų sistemos kabelius R. Žukovskis atliko žvalgomuosius tyrinėjimus. Tada Š šaligatvio zonoje visu gatvės ilgiu buvo iškasta ištisinė tranšėja, tačiau nesuardyti kultūriniai sluoksniai nebuvo pasiekti.

2000–2002 m. Gedimino prospekte rekonstruojant dangas, keičiant senas komunikacijas bei statant požeminius garažus, buvo vykdomi didelės apimties tyrinėjimai į V nuo rekonstruojamos prospekto dalies, Savivaldybės aikštės rajone. Šioje dalyje archeologinius tyrinėjimus vykdė LII MTS archeologai. Gretimoje teritorijoje prie Vilniaus gatvės aptiktas 1,5–3 m storio kultūrinis sluoksnis su XV–XX a. radiniais. Pastarųjų tyrinėjimų metu konstatuota, kad didžiojoje rekonstruojamo prospekto dalyje kultūrinis sluoksnis buvo niveliuotas XIX a. (žr. *ATL 2001 metais*, V., 2002, p. 215–218; *ATL 2002 metais*, V., 2005, p. 224–225).

2004 m., tuo pačiu metu, kai buvo kasamas Gedimino prospektas, vyko kasinėjimai (vad. L. Kvizikevičiaus) „Vilniaus" viešbučio (Gedimino pr. 20) rūsiuose ir kieme (žr. p. 241).

Gedimino prospekto atkarpa tarp Jogailos ir A. Jakšto gatvių priklausė nuo XIV a. susiformavusiam Lukiškių priemiesčiui. Turimos žinios apie šios Vilniaus miesto dalies raidą yra fragmentiškos. Dar Vytauto laikais 1394–1397 m. Lukiškių priemiestyje apgyvendinti totoriai. R. Firkovičiaus teigimu, Lukiškės istoriniuose šaltiniuose pirmą kartą paminėtos 1397–1398 m., kai Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas totoriams leido pasistatyti mečetę. Yra žinoma, kad žmonės tankiau gyveno arčiau Neries upės, prie Žaliojo tilto ir Lukiškių aikštės prieigose prie Šv. Jokūbo ir Pilypo bažnyčios. Į Lukiškių priemiestį vedė keli pagrindiniai keliai, jame daugiausia stovėjo mediniai namai, tarp kurių buvo nemaži tušti tarpai bei miestiečiams priklausantys sodai ir daržai.

Nuo XIX a. pradžios miestas pradėjo plėstis ŠV kryptimi. 1817 m. buvo sudarytas perspektyvinis Šnipiškių, Lukiškių ir Poguliankos užstatymo planas. Visa numatytoji naujai užstatyti miesto dalis buvo išplanuota tiesiomis plačiomis gatvėmis. Vis dėlto planas nebuvo įgyvendintas. 1834 m. iš miestiečių buvo superkami žemės sklypai ir griaunami pastatai. XIX a. 6-ajame dešimtmetyje carinės kariuomenės topografai išplanavo Lukiškių priemiesčio užstatymą. Pagal jį priemiesčio ašimi

turėjo tapti pagrindinė gatvė, dabartinis Gedimino prospektas ir centrinė Lukiškių aikštė. 1852 m. sausio 25 d. caro įsakymu numatyta užstatyti Lukiškių priemiesčio centrinė gatvė pavadinta Jurgio (Georgijevskij) prospektu.

Kaip XIX a. pirmoje pusėje prieš didžiuosius pertvarkymus atrodė Gedimino prospekto aplinka, galime spręsti pagal 1808 ir 1840 m. Vilniaus planus bei Adomo Honorio Kirkoro Vilniaus apylinkių aprašymą. A. H. Kirkoro 1859 m. išleistoje knygoje „Pasivaikščiojimai po Vilnių ir jo apylinkes" aprašomas Lukiškių priemiestis. Joje A. H. Kirkoras aptaria Lukiškių vardo kilmę, mini totorius, Šv. Jokūbo ir Pilypo bažnyčios pastatymą: „Beveik pačiame Lukiškių viduryje, toje vietoje, kur pagonybės laikais ošė šventa giria, iš kur buvo gabenamos malkos Vilniaus Perkūno šventyklos niekad negęstančiai ugniai kūrenti, dabar iškilo mūro siena, juosianti didelę mūrinę bažnyčią su vienuolynu" (žr. A. H. Kirkoras, *Pasivaikščiojimai po Vilnių ir jo apylinkes*. V., 1991, p. 111–112). Apie tuo metu tiestą Šv. Jurgio prospektą parašyta: „Kitados šalia Katedros buvusių bulvarų pabaigoje pasukę į kairę, patenkame į plačią, tiesią, ką tik nutiestą gatvę, esančią netoli Šv. Jurgio bažnyčios ir todėl vadinamą Šv. Jurgio prospektu. Anksčiau čia buvo daktaro Černockio parkai. Laikui bėgant, kai abipus prospekto pagal planą bus pastatyta namų, jis tikrų tikriausiai taps viena iš puikiausių miesto gatvių. O Katedros frontono, tokio nuostabaus, statulos papildys gražų vaizdą; jau ir dabar, nutiesus šią gatvę Katedros frontonas atrodo daug įspūdingesnis" (žr. A. H. Kirkoras, *Pasivaikščiojimai po Vilnių ir jo apylinkes*, p. 106). Taigi XIX a. antrojoje pusėje Gedimino prospektas tik pradėtas formuoti ir apstatyti namais. „Vilniaus" viešbučio pastatas pastatytas 1892–1895 m. pagal architekto Fadiejaus Romanovičio Rostvarovskio planą. Viešbutis anksčiau vadintas „Šv. Jurgio" vardu. Gyvenamasis namas Gedimino pr. 22 statytas 1899–1902 m. pagal architekto K. Korojedovo projektą. Kitoje gatvės pusėje ir dar toliau nuo Jogailos gatvės stovėję namai irgi statyti XIX–XX a. sandūroje.

1893 m. prospekte pradėjo veikti arklinis tramvajus. XX a. pradžioje buvo klojami inžineriniai tinklai, kanalizacijos kolektorius. Yra išlikęs 1915 m. užvizuotas kanalizacijos kolektoriaus planas su nurodytais įvadais. Dalis namų prie kanalizacijos kolektoriaus prijungti lenkų valdymo metais.

Archeologinius žvalgomuosius tyrinėjimus sąlyginai galima suskirstyti į keletą etapų. Pirmiausia gatvės pakraščiais buvo kasamos būsimų stulpų ir elektros kamerų vietos. Šių darbų metu išaiškėjo, kad daugelyje vietų pirminis paviršius ir kultūrinis sluoksnis Gedimino prospekto tiesimo metu buvo niveliuotas. Užfiksuoti XIX a. niveliacijos metu suardyti kultūriniai sluoksniai ir nustatyti preliminarūs įžemio gyliai. Toliau buvo stebimi statybininkų atliekami žemės judinimo darbai gatvės važiuojamosios dalies lovio formavimo metu. Po to sekė senųjų komunikacijų keitimo ir naujos nuotekynės įrengimo darbai. Dar vėliau buvo stebimi šaligatvių keitimo darbai ir atliekami ūkinės duobės tyrinėjimai prie Jogailos gatvės bei apardytos plytų degimo krosnies tyrinėjimai prie A. Vienuolio gatvės ir Gedimino prospekto kampo.

Dabartinis Gedimino prospekto šaligatvių paviršius visoje atkarpoje yra beveik lygus. Jis yra nuo H_{abs} 101,50 m lygio prie Jogailos gatvės ir pakyla iki H_{abs} 103,00 m prie A. Vienuolio gatvės. Toliau vėl apie 40 cm pažemėja prie A. Jakšto gatvės sankryžos. Kasant būsimų stulpų ir elektros kamerų vietas daug kur buvo nustatytas pirminis dirvožemio paviršius ir įžemio gylis.

Įžemio pjūvis gerai išlikęs tik po šaligatvio borteliais. Važiuojamoje gatvės dalyje jis

beveik visur yra suardytas. Fiksuojant pjūvį po šaligatvio borteliais iš viršaus į apačią buvo žymėti šie sluoksniai: po šaligatvių plytelėmis didesnėje pjūvio dalyje buvo 15–20 cm storio permaišyto smėlio sluoksnis. Toliau sekė 20–40 cm storio maišytos tamsesnės žemės su smulkiais smėlio, molio lopinėliais, žvyro priemaišomis sluoksnis. Jame pasitaikė smulkių plytgaliukų, pavienės žiestos keramikos šukelės, gyvulių kaulai. Jame tiksliau datuotinų radinių nerasta. Greičiausiai tai tiesiant prospektą niveliuojant sustumdyta aplinkos žemė. Toliau sekė 30–45 cm storio švaraus geltono smėlio sluoksnis, pjūvyje fiksuotas nuo Jogailos gatvės 32 iki 62 metro. Sunku interpretuoti, kaip jis susidarė. Atrodo, kad jis yra natūralios kilmės. Po švariu smėlio sluoksniu pasiektas apie 30 cm storio nesuardytas pirminis dirvožemio sluoksnis. Išsiaiškinta, kad jis yra visai natūralus ir be archeologinių radinių. Jo altitudės svyruoja nuo H_{abs} 101,02 m 18 metre (nuo Jogailos gatvės) iki H_{abs} 101,82 m 82 metre. Kai kur įžemis prasideda 0,6 m gylyje nuo šaligatvių viršaus. Todėl važiuojamoje gatvės dalyje jis buvo 0,45–0,5 m gylyje arba tuoj pat po akmeninių grindinio trinkelių ir skaldos sluoksniu. Toliau prie A. Vienuolio ir A. Jakšto gatvių įžemio sluoksnis buvo giliau už projektinį gatvės dangos įrengimo gylį ir fiksuotas tik keičiant senąsias komunikacijas ar gilesnėse duobėse. Po dirvožemio sluoksniu įžemį sudaro žvyras su priemoliu ir smėliu.

Prie A. Vienuolio gatvės ir toliau, kasant kanalizacijos kolektoriaus vėdinimo šulinius ir nuotekynes, pirminio dirvožemio lygio juosta fiksuota 0,3–0,5 m gylyje nuo projektinio gylio. Žvalgomos atkarpos V gale įžemis, matyt, gerokai nusileidžia arba yra giliai suardytas. Įrengiant lietaus nuotekynę (ji siekė 1,6 m gylį nuo gatvės dangos) nuo H_{abs} 100,00 m iki projektinio gylio niekur nebuvo pasiektas nesuardytas kultūrinis sluoksnis ar įžemis.

Formuojant gatvės važiuojamosios dalies lovį pradžioje buvo nuimtas apie 0,5 m storio trinkelių ir akmens skaldos sluoksnis, vėliau mechanizuotai kasta iki projektinio 1,1 m gylio. Kaip minėta, tik nuėmus trinkelių ir skaldos sluoksnį didesnėje tirtos atkarpos tarp Jogailos ir A. Vienuolio gatvių dalyje buvo pasiektas natūralus įžemis. Be to, važiuojamojoje gatvės dalyje yra įkastas kanalizacijos kolektorius su įvadais, siekiantis 4,5 m gylį, trys magistralinės vandentiekio trasos, elektros ir ryšių kabeliai, daugelį kartų vykdyti įvairūs remonto darbai. Taigi čia iki projektinio gylio nebuvo aptikta nesuardyto paviršiaus.

Tik prie pat Jogailos gatvės kampo buvo surastas nesuardytas kultūrinis sluoksnis su XVI–XVII a. keramika, kokliais ir kaulais. Todėl čia buvo tiriama 10x8 m dydžio perkasa 1. Čia fiksuota gatvės grindinio paviršiaus altitudė H_{abs} 101,52 m. 8 m į V nuo rekonstruojamos prospekto dalies pradžios 0,55 m gylyje atsidengė nedideli mūrinės sienos fragmentai. Siena orientuota Š–P kryptimi. Preparuojant 0,8–0,9 m gylyje nuo dabartinio grindinio viršaus perkasos P dalyje pradėjo dengtis didelių akmenų grindinys. Visiškai atidengus akmenų konstrukcijos fragmentą paaiškėjo, kad akmenys sudarė 2,5 m pločio ir 25 cm gylio lataką. Po akmenimis ir ant jų surasta perdegusio molio trupinių, degėsių. Atrodo, kad latakas buvo skirtas srutoms sutekėti į Š pusėje buvusią gilią šiukšlių duobę. Perkasoje atsidengė tik jos V pusė. Antroji duobės pusė turėjo būti ištirta 2002 m. rekonstruojant prospektą. Iškasus duobę iki 3,6 m gylio buvo surastas įžemis. Preparuojant duobę visame užpildančios žemės gylyje randama daug gyvulių kaulų, sudaužytų indų, plokštinių koklių ir stiklo šukių. Duobės pjūvyje galima išskirti du užpildo sluoksnius. Viršuje iki 2,1 m gylio duobė užpilta molinga su degėsiais ir negausiais žiestos keramikos fragmentais, nedidelėmis plytų ir

degto molio nuolaužomis, čerpių bei plokštinių koklių fragmentais. Puodų šukės tiek neglazūruotos, tiek glazūruotos. Pastarosios puoštos žalia ir ruda glazūra. Nemažai čia rasta žaliai glazūruotų lėkščių fragmentų. Duobėje pasitaikė taip pat stambių raguočių kaulų. Toliau nuo viršaus nuolaidžiai ir iki 2,1 m gylio atsidengė antras duobės užpildo sluoksnis. Čia sekė kiek tamsesnės žemės su organika bei gausiais archeologiniais radiniais sluoksnis. Tai tokia pat keramika kaip duobės viršuje: žalia glazūra dengtų ir neglazūruotų puodų bei lėkščių šukės (viena jų ornamentuota juodoji keramika), stiklinių indų fragmentai, žalia glazūra dengtų ir neglazūruotų koklių fragmentai. Tarp keramikos šukių išsiskyrė kelios, matyt, skirtinos sudaužytam bokalui, puoštam spalvotu piešiniu. Vyraujanti glazūra yra žalios spalvos. Surasta ir ornamentuotų šukių. Tai tinklelio, horizontalių linijų ornamentai. Neglazūruoti puodai dažniau turi ąselę. Duobės apačioje pasitaikė smulkesni ir labiau susmulkinti negu paviršiuje gyvulių kaulai. Galima teigti, kad abu duobės užpildo sluoksniai susiformavo beveik vienu metu, nes ryškesnio chronologinio skirtumo tarp radinių nepastebėta. Preliminariai radinius iš duobės galima datuoti XVI a. pabaiga – XVII a. viduriu. Iš metalinių dirbinių aptiktos tik kaltinės vinys.

Kaip minėta, 8 m nuo rekonstruojamo prospekto pradžios atsidengė keli nedideli mūrinės sienos fragmentai. Siena yra 75 cm storio, mūryta iš akmenų ir skaldytų geltonų plytų. Skiedinys labai prastos kokybės. Atrodo, kad tai ne pastato, o greičiau tvoros pagrindas. Jis siekė 0,8 m gylį nuo pasirodymo, arba 1,25 m nuo gatvės grindinio viršaus, į įžemį įkastas tik apie 0,5 m. Greta esantis kanalizacijos kolektorius, jo įvadas ir vandentiekio komunikacijos visai nuardė sienos Š ir P pusę. Neradus nė vieno kampo, liko neaiški šios sienos paskirtis.

Dauguma darbų vyko senųjų komunikacijų vietose. Tik lietaus nuotekynė, elektros kamerų montavimas, buitinės nuotekynės išvadų įrengimas tarp A. Vienuolio ir A. Jakšto gatvių buvo susijęs su archeologinių sluoksnių paieška. Tačiau ir jie daugiausiai buvo įrengiami natūralaus įžemio sluoksnyje.

Tarp A. Vienuolio ir A. Jakšto gatvių beveik visame paviršiuje po skalda 0,5–0,6 m gylyje atsidengė raudono perdegusio molio ir plytgalių sluoksnis. Norint patikrinti supiltinio sluoksnio storį keliose vietose iškasti šurfai.

Šurfas 1 buvo iškastas priešais A. Vienuolio gatvę. Šioje vietoje degtas molis ir permaišytas įžemis pasibaigė 2,2 m gylyje nuo gatvės grindinio lygio. Tuoj po juo prasidėjo nesuardytas įžemio žvyras su akmenimis. Jokių pirminio paviršiaus tarpsluoksnių čia nerasta. Pradžioje pamanyta, kad tai yra supiltinis iš senamiesčio griuvėsių atvežtas sluoksnis, formuojantis Gedimino prospekto grindinio padą. Vėliau, giliau projektinio 1,1 m gylio, kasant griovį lietaus vandens nuotekynei tarp „Casino Olimpic“ (Gedimino pr. 21) ir „Hansa banko“ (Gedimino pr. 26) įžemyje buvo rastos ir užfiksuotos dvi mūro su akmenimis sienos. Tarpas tarp sienų buvo užpildytas organika ir perdegusiomis kalkėmis. Kreiptasi į architektą ekspertą R. Zilinską. Jis konstatavo, kad siena mūryta iš gotikinių XVI a. plytų ir profiliuotų plytų, aptinkamų nuo XVII a. Jo manymu, plytos gali būti antrinio panaudojimo ir paimtos iš senamiestyje griaunamų namų. Buvo iškelta prielaida, kad tai gali būti Gedimino prospekte XIX a. pabaigoje statant namus iš senų plytų sumūryta kalkių duobė. Tačiau tam pagrįsti reikėjo detalesnių užpildo tarp sienų tyrimų. Statybininkai tuo metu šioje vietoje nebuvo numatę daugiau darbų ir griovį užkasė. Tačiau vėliau visai šalia kasant buitinės nuotekynės į kanalizacijos kolektorių išvadus tarp Gedimino prospekto namų 21 ir 26 vėl buvo surastos

tos pačios užfiksuotos „kalkių duobės" sienos. Paaiškėjo, kad mūro sienos siekia daugiau nei 3 m gylį nuo projektinio gylio. Konstatuota, kad kanalizacijos kolektoriaus trasoje buvo atidengti plytų degimo krosnies pjūviai, todėl čia pradėta kasti perkasa 2. Darbų metu nustatytas krosnies kameros perimetras. Taip pat, norint išsiaiškinti krosnies aplinką ir jos ryšį su pirminiu dirvožemio ir įžemio sluoksniu, šalia krosnies buvo iškasti trys šurfai.

Krosnį tyrinėjant konsultavo keramikos ir krosnių specialistai: archeologas G. Vaitkevičius ir keramikas D. Strazdas. Archeologas G. Vėlius krosnį išmatavo tacheometru, buvo nubraižyti detalūs krosnies pjūvių planai. Vilniaus savivaldybėje vykusiame paminklosaugos specialistų, archeologų ir architektų posėdyje svarstytos atkastos krosnies eksponavimo galimybės. Posėdžiui „Vilniaus plano" architektai parengė tris alternatyvius krosnies išsaugojimo variantus, pateikė lėšų paskaičiavimus. Įvertinus visus teigiamus ir neigiamus veiksnius, buvo nuspręsta krosnį užkonservuoti bei užkasti. Remiantis ekspertų pateiktomis rekomendacijomis atlikti krosnies konservavimo darbai: krosnies tvirtinimo, mūrų apsaugos, atraminių sienelių mūrijimo, geotekstilės klojimo ir užpylimo darbai.

Perkasa 2 matuota atsidengusios plytų degimo krosnies vietoje, ji apėmė 15x11 m dydžio plotą. Vėliau dar buvo iškasti trys šurfai šalia šio ploto. Aptiktos krosnies kameros matmenys – 7x7 m. Ji buvo orientuota Š–P kryptimi. Archeologinių tyrinėjimų metu krosnis aptikta gerokai jau apardyta. Visą krosnį per vidurį R–V kryptimi kirto XX a. pradžioje iškastas kanalizacijos kolektorius. Š krosnies priekrosnio kameros galas nuardytas tiesiant vandentiekį, ŠV kampas nuardytas kasant iš gretimo namo kanalizacijos įvadą į kolektorių. Krosnies pjūvyje matosi, kad ji buvo užgriuvusiu perdengimu. Jos kameroje išliko visi nedegtų plytų ruošiniai. Krosnies viršutinė dalis užpilta juodos durpingos žemės sluoksniu su kalkių tarpsluoksniais. Jo apačioje koncentravosi gausūs XVII a. pradžios radiniai: indai, kokliai, čerpės, gyvulių kaulai. Krosnyje, kitaip negu ūkinėje duobėje prie Jogailos gatvės, nebuvo rasta stiklo dirbinių. Kad krosnis ilgą laiką stovėjo apgriuvusi ir apleista, rodo visas išlikęs šuns ar vilko skeletas. Gyvūnas, matyt, buvo prispaustas užvirtusiu stambiu akmeniu. Savo guolyje jis buvo prisitempęs įvairių žvėrių ir gyvulių kaulų. Antrame nuo viršaus griuvenų sluoksnyje taip pat surasta keletos koklių ir keramikos fragmentų, kurie preliminariai datuojami XVI a. pabaiga – XVII a. pradžia. Krosnies apačioje, griuvenose, išryškėjo du oro įpūtimo kanalai. Krosnies Š sienoje išliko skliautuota pakuros anga. Ji susisiekė su į Š nuo kameros buvusiu prieškrosniu. Tyrimų metu paimti įvairūs plytų, jų ruošinių ir skiedinio pavyzdžiai. Šalia krosnies iškastuose šurfuose rastos molio lazdelės-skirtukai, dėtos tarp plytų degimo metu. Šurfuose fiksuoti pjūviai susieti su pirminiu dirvožemio sluoksniu. Išvalius plytų degimo kameros vidų atlikti tikslūs matavimai tacheometru.

Tyrinėjimų metu nustatyta, kad krosnis pradėta statyti iškasus duobę jau susiformavusios dirvos paviršiuje. Būsimos krosnies ribos nužymėtos duobės kampuose ir pakraščiuose išdėliojant stambius akmenis (po jais skiedinys nepateko). Statant krosnį duobė kartais buvo užpilama čia pat buvusiu žvyru, o pasiekus to meto žemės paviršiaus lygį, su krosnimi besiribojanti zona buvo sutvirtinta molio skiedinio sluoksniu. Krosnies padas, naudojant molio skiedinį, plūktas ant išlyginto natūralaus stambaus žvyro. Į šį plūkinį yra patekę ir stambesnių akmenų. Krosnies sienos mūrytos iš stambių akmenų, vidinę pusę apmūrijant plytomis (per gulsčios plytos plotį). Išorinė krosnies pusė sutvirtinta smulkesniais

akmenimis. Tarpas tarp krosnies mūro ir įduobės, sumūrijus stambių akmenų eilę, užpiltas žvyru (užpylimo metu skiedinys dar būdavo nesukietėjęs, prie jo prilipę žvyro ir smulkių akmenėlių). Priekinė, priekrosnio duobėje esanti krosnies dalis, išmūryta nenaudojant akmenų. Pakuros arka rūpestingai sumūryta. Arkos skliautas formuotas iš išilgai puslankiu mūrytų plytų, išplatėjusiuose plytų tarpuose įmūryti tašytų pleišto formos plytų fragmentai. Arkos puslankio viršus išlygintas plokščiaja puse tašytomis plytomis, virš kurių jau mūrytos tarpusavyje susisiekiančių plytų eilės.

Krosnies degimo kameros viduje yra išlikę dveji pakurų padai. Abejonių nekelia turėjus ją ir antrąją pakurą. Kairiąją ir dešiniąją pakuras vieną nuo kitos skyrė pertvara. Iš degimo kameros ir pakurų padų struktūros galima spręsti apie galimas produkcijos rūšies ir jos pakrovos sistemas.

Pakuros padų tarpai (degimo kameros viduje) ir šonai buvo nukrauti parengtais išdegti plytų ruošiniais. Tarp krosnies vidaus griuvenų buvo rasta daug plytų fragmentų. Dalis jų gali būti šioje krosnyje išdegtos produkcijos brokas, t. y. išrinktos prieš kiekvieną naują degimą eižėnos. Paprastai ant gamybinės krosnies dugno visados galima rasti gamybinio broko liekanų. Unikalūs radiniai aptikti taip pat ir šurfo B ribose. Iš pirmo žvilgsnio paprasčiausių molio griuvenų sankaupa pasirodė beesanti gamybinių liekanų duobė. Šias liekanas galima būtų suskirstyti į kelias grupes: plytų ir čerpių formavimo atraižos (nuo kelių iki keliolikos centimetrų dydžio degto molio gabalėliai, turintys pjovimo, žnybimo ir kitokio mechaninio apdirbimo žymių); plytų pakrovos pagalbinė medžiaga; čerpių pakrovos pagalbinė medžiaga. Šiai grupei priklauso 10–12 cm ilgio plokšti voleliai, kuriuose atsispaudusios čerpių storio įrėžos. Šurfo B ribose rasta taip pat ir profiliuotų bei klinkerinių plytų fragmentų.

Ištisai apie krosnį plytintys žalio molio sluoksniai liudija krosnies ryšį su molio dirbinių gamyba. Šalia buvęs molis ilgą laiką veiktas atmosferos susigulėjo, „perpuvo“ ir priminė natūralų geologinį molį. Šis atvežtinis molis galėjo būti naudojamas tiek dirbinių formavimo masės, tiek ir krosnies statybos ar remonto darbams skirto molio skiedinio paruošimui.

Į P nuo krosnies atsivėrė molio skiedinio bei degto molio griuvenų sluoksniai. Įtarus čia esant dar vieną krosnį, šioje zonoje iškastas šurfas. Pjūvyje, pradedant nuo viršaus, gulėjo išdegusio molio skiedinio ir išdegusio molio gabalėlių (gamybos liekanų), perdegusio molio skiedinio (sumišusio su kalkes primenančios baltos masės trupiniais) bei suodžių ir suodžiais užterštų juodų žemių sluoksniai. Apačioje buvo oranžinio atspalvio smėlis.

Aptariama krosnis nėra vienalaikis statinys. Skirtingos pado ir sienos perkaitimų ribos liudija buvus du pagrindinius šios krosnies naudojimo laikotarpius bei keletą tarpinių remontų. Krosnies vidinė pusė yra vieną kartą ištisai permūryta ir keletą kartų remontuota. Tačiau radimo metu jos paviršiai buvo nors ir nevienodai, tačiau stipriai susidėvėję. Panašu, kad ruošiniai arba dar nespėti baigti pakrauti, arba nepabaigti iškrauti. Aišku viena – paskutinį planuotą kartą krosnis nebuvo išdegta. Tuos planus nutraukė nežinomos aplinkybės.

Šaligatvio plytelių ardymo ir šaligatvių lovio gilinimo metu kasta iki 0,6 m gylio, tačiau nesuardytų archeologinių sluoksnių neaptikta. Prieš klojant šaligatvio dangas kastos duobės medžiams sodinti, tačiau jose taip pat nebuvo surasti nesuardyti kultūriniai sluoksniai.

Žvalgomieji archeologiniai tyrinėjimai tarp Jogailos ir A. Jakšto gatvių parodė, kad ūkinės veiklos pėdsakai šioje atkarpoje yra nežymūs. Jie koncentravosi prie pat Jogailos gatvės bei tarp A. Vienuolio ir A. Jakšto gatvių.

Išimtį sudaro rastos plytų degimo krosnies aplinka. Likusioje tirtoje dalyje vyravo daržų žemė ir pirminis dirvožemio paviršius.

SURVEY RESEARCH AT THE GEDIMINO AVENUE IN THE SECTION BETWEEN THE JOGAILOS AND A. JAKŠTO STREETS

The Vilnius City Municipality continued reconstruction of the Gedimino Avenue. In 2004 an archaeological survey covering about 2200 m^2 was performed in the Gedimino Avenue section between the Jogailos and A. Jakšto Streets. It revealed that in most of the places both the primary surface and the cultural layer were destroyed. Nevertheless next to the corner of the Jogailos Str. an undisturbed cultural layer containing the 16th–17th century pottery, constructional ceramics and bones was found. There was a garbage pit with animal bones, shards of pots, plates and mugs, flat stove-tiles and glass. In front of the A. Vienuolio Str. a damaged roaster used for brick and tile production was discovered. Next to that there was a pit of production waste. During the investigations the roaster structure and its construction stages were established. Finds collected in its vicinity were preliminarily dated to the late 16th – early 17th century.

ŽVALGOMIEJI TYRINĖJIMAI BOKŠTO G. 16

Valdas STEPONAITIS

2004 m. Vilniuje, Bokšto g. 16 PR kiemo dalyje ištirtas vienas 5 m^2 ploto šurfas, tyrinėta iki 2,42 m storio kultūrinio sluoksnio dalis.

Šurfo V dalyje fiksuoti nesuardyti kultūrinio sluoksnio horizontai. 0,16–0,2 m gylyje rastas akmenų grindinys, kurį galima datuoti XIX–XX a. sandūra. 1,52–1,69 m gylyje aptikta arkinio pamato, mūryto iš gelsvų plytų su braukomis, dalis. Pamatas orientuotas Š–P kryptimi. Jo Š dalis nuardyta. Mūras būdingas XVII a. pradžiai. Iki 2,42 m gylio sluoksniams būdingas supiltinis pobūdis, fiksuoti juodos žemės, žvyro, smėlio, kalkių, griuvenų sluoksniai. R šurfo dalis iki 1,78 m gylio suardyta įrengiant inžinerinius tinklus. Įžemis nepasiektas, kadangi kasinėjama vieta buvo apribota inžineriniais tinklais ir arkinio pamato dalimi, kuri išsaugota. Inžinerinių geologinių tyrimų metu įžemis fiksuotas 4,5–4,7 m gylyje.

Kultūriniame sluoksnyje aptikti 123 radiniai, kurių dauguma datuojama XVII a. Tai buitinės žiestos glazūruotos ir neglazūruotos keramikos šukės, plokštinių, frizinių koklių, koklių-karūnėlių, dubeninių koklių, čerpių fragmentai, grindų plytelė, stiklo indų, langų stiklo šukės, olandiškos pypkės dalis, avalynės geležinės pasagėlės bei keli geležinių dirbinių fragmentai, švininė kulka, žalvarinio dirbinio (apkalo?) dalis. Vienas smulkus koklio fragmentas, rastas suardytame sluoksnyje, datuojamas XVI a. antrąja puse.

SURVEY AT THE BOKŠTO STREET 16

In 2004 one test pit with an area of 5 m^2 was excavated at the south-eastern part of the yard at the Bokšto Str. 16 (Vilnius). At the depth of 1.52–1.69 m a fragment of the 17th century vaulted foundation built of yellow bricks was found. Down to the depth of 2.42 m the cultural layer of the 17th century was established. It contained pottery and constructional ceramics shards, glass, iron, lead and bronze items.